

RELATÓRIO DA VIIª ASSEMBLÉIA GERAL DA HAY

*Dia 15 até 20 de Outubro 2012 thë kuo tëhë,
Demini thë urihiha Assembléia Geral da HAY yama a thaiwi thëã ôni*

Novembro 2012

Dia 15 de outubro de 2012

Awei, segunda-feira VIIª Assembléia Geral 20 anos da homologação da Terra Indígena Yanomami thëha, Davi Kopenawa presidente anë urihi a hehua thamakepënaha kure thëãha yamaki noa thama, hapao tëhë kami yamaki mao tëhë, yami anë urihi a hehuai pihii pariotima, ihi yami anë thëã thai pariomamakii, waiha yanikinë ai napë prahai theri pënë a pairaiwihi e

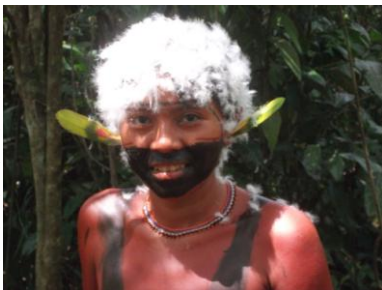
thëpë kua xoaprarioma: Europa theri pëxë, Rainforest theri pëxë, ënaha kure thëpënë, Davi anë ihipiai xoaomahe, kuë yaro ihi tëhë presidente Fernando Collor de Mello anë papel sikiha caneta a yainë thëã ôni xoaokema ,ihi tëhë yanomae yamakiha wamareki urhipë koa komakiwi 9 milhões de hectares urihi a koa xoamakemahe.

Geraldo Wateriki theri e thëã nõhõ: Kami Geraldo yanë Davi Kopenawa eha kami ya pihii pree xariruu irããma, kami yanë kama Davi a yai lutamuuka kuaaniinaha kure thëha kami ya pihii pree xariruu nokaoma , ihi kami yanë ya ethë taai tëhë thë yai kohipëoma , ethë yai taamuu waithiri mahioma. Boa Vistaha aeroporto ha yamaki yai hwamapuu pariomahe, pörimoxihi yopi mahimakii wamareki hwaamanimihe, sipoha wamareki xirõ hwamapomahe, mõri Davi a xirõ rukërayoma, kama anë papel a ôni hipima yaro, ihi mõri a xirõ rukërayoma, fio elétrico toxiki pree katimapomahe, kawahi kurenaha toxiki wai kuowi toxiki katimapuu rëomahe, polícia pënë wamareki hwamapuu pihio yarohe.

Levi Novo Demini theri e thëã nõhõ: Kami yani Davi a lutamuuwii ya e thë pree taama, napë patamotima pëha, Davi anë ware kãe rukëma, kuë yaro kamiya e pree kohipë parioma, ai yanomae thëpë yai pairionimi, kami yanë ya xirõ pairiprarefa, ihi kami yanë yathë taamamakii thë yai kohipëoma, ihi ethë kohipëomamakii, kamiya e kirinimi ya e õuxi waithirioma, ya e porepë pree kuoma, yãkõãna ya e pree wai koama, kuë yaro ihi ya e thë pree tai hikia, ihi napë pata aha ware kãe huu tehë Davi eha urihi a kõãmaihe tëhë kami yanë ya ethë huëpoma, kama Davi anë xarakakiki pouwi kiki pree hipia nõhõkema, ënaha thë kuaama, urihi yama a kõãwi thëãha ënaha kure ya e thëã pree thaa pihio.

Dia 16 de outubro de 2012

Awei, terça-feira thë wakara kuo tëhë hêrêã a õuxiha thuë Missão Catrimani theri pë herima, ihi pë ka kii hapë ënaha pëãha kuoma. Loreta Mauxiu theri axë, Sara Mauxiu theri axë, Dalisa Uxixiu theri axë, Elisa Maamapii theri axë. Inaha kure Missão theri hêrêã a õuxiha pë amoamoma,

ihii tëhë komi yanomae thëpë kuoma, ënaha kuë yaro, VIIª Assembléia axi pata topraroma, kuë yaro hõyamë komi yamaki pree parioma, Missão theri pëha porokae Aracá theri kupë pree amoamuu parioma, ihi yama kupëã pree amõã hirima, kuë yaro hoyamë kami yanë yathëã õniprarefa, ihi thuë pë heriha huraparinë, Dário wãã pree hwai xoaoma, napë thëãha wãã pree hwama, ënaha VIIª Assembléia aha thë huu kuaama, kuë yaro komi yamaki pihii topraroma, Dário në napë thëãha thë hëã pree toremama.

Ai povos indígenas thëpë urhipë hamë thë hoximi kuowi thëã

Ai thëã kōō. Dário anë ai povos indígenas thëpëã hwaiwi thëã pree wëama, kama thëpë urhipë hamë e thë yai kuaai paxio pënaha kure thëã wëai paxiomahe, ihi makii kamapë urhipë hamë ethë yai pree hōximi kua, hapë ënaha ethëã kua, hōyãmë kaho Brasil thë urihi hamë wamaki piriowi wamaki yai taamuu totihi ma kii kami povos indígenas yamaki pirimopë hamë yamakinë yai òhōtaai paxia, ipa urihi aha yamaki piria paxiaini thë urihi rōxiopë hamë yamaki piripraruu paxio, napëpënë wamareki urhipë yai tēa hikiremahe, kuë yaro urihi a yai kuaimi, lona pë yano hamë yamaki xirō mipraruu paxio, estrada a kasiki hamë yamaki mipraruu paxio, kuë yaro hoyamë urihi yama a taarema yaro yamaki xi topraruu.

Ai tute diretores da HAY pë yaipraiwihi thëã

Awei, ai diretores yayotima thëãha yamaki noa thayuuwi thëã, kami yamaki patamayuuwi thëha kaho pata wamaki yai moyamëkii, ai diretores thëpë kupruu pihio yaro yamaki moyamëmayoma ai tuterima thëpë yai kupruu pihio tēhë thëpë pihi yai kuu ka moyamëi wama thëpë yai nakarii, kami yamakinë yama wãã hwai kirii mii taiwi yama thë yaiprai, kuë yaro kaho pata wamakinë napëpë hamë wama wãã yai hwai kirii mii taiwi wama thëpë xirō yai, napëpëã yai wãisipë hirii tai totihiowihi, napëpë yaika peepraiwihi wamathëpë taai pario, ei thëãha yamaki moyamëmayuu, hwei ihi thëãka kiiha wamathëpënë yai ihi pipuuwi wamathëpë yairii, ënaha kure thëãha yamaki yai moyamëmayuu pihio, ënaha Dário a kuma.

Organizações thëpë noa weemuuwi thëã

Kama thëpë organização pë kuopënaha kure thëpë noa weemoma. Hapa Hutukara wãã hwama kami yanomae wamareki yai noamai kuaapënaha kure thëã wëama, wamareki temi pirimapuu pihio kuaapënaha kure thëã wëama. AYRCA Associação Yanomami dos Rio Cauaburis e Afluentes wãã hwai nohōōma, kami Yanomae yamaki riã temiha pirimapoyonë ihi Organização yamapë thaapotayoma, urihi yama a riã noamaiha kōkãonë ihi ënaha Organização pë kuo praukuo tēhë yamaki xirō komi noãmio praukai. APYB Associação do povo Ye´kuana do Brasil wãã pree hwama, hapë ënaha a kuma, kami Ye´kuana yamakinë, Organização yama a pree thaprarema, kuë yaro komi ihi Organização yamapëha kōkãmaponë yamaki yai kohipëmuu hwëtiapë, ihi yamakiha kōkãpronë yamaki temi piriowi yamathë noamapë. CIR Conselho Indígena de Roraima wãã pree hwama, CIR a ka kiinë yanomae yamaki pree pairaiwi thë pree kua, kuë yaro hoyãmë hwei hêrêã aha ya pree warokema, kami yanë urihi ya pree noamai. pairai, kuë yaro ai patamotima a pree praha ayohuruma, kuë yaro hoyãmë kamiya xirō huimama, kami yamakinë HAY yama a pree pairipuu.

HOY Horonami Organizacion Yanomami noa pree wee moma, kama Venezuela e thë hoximãai kuaapënaha kure thëãha nōa weemoma, kuë yaro kami yamakinë yama ethëã hirima, kama Organização e thapraremahe, kama Venezuela thëpë urhipë noamamuu pihio yaro, kuë yaro kama pënë thë thaathaprapëhenaha thëã wëama, garimpeiros epë kiãwi thë pree ütüpë totoama, garimpeiros pënë urihi a yai wariãwihi yamathë ütüpë taama, kamapënë Organização aha thaprarihenë ihi ethëha garimpeiros pënë ethënë pree kiri pouhe, ihi makii ai yano thëri pënë garimpeiros pë hoyãmaiwihi thë pree totoama, ënaha kure Organização HOY anë thëã wëai kuaama.

Dia 17 outubro 2012

Awei, quarta-feira thë wakara kuo tēhë mesa sobreposições de Unidades de conservação Isa, Ceuc Representantes das comunidades Aracá e Kumixi thëãha yama kiã hwama. Amazonas thë urihi urihi wariãtima thëpë yai rukëa hikirayoma, kuë yaro kami yamaki yai xuhurumu, ihi napëpë ka kiinë urihi ariã makasi thaihe tihiriopëheha thëpë yai rukëa hikirayoma, Amazonas thë urihiha FLONA Floresta

Nacional a yai kua hikiparioma, ihi FLONA a ka thanihii tēhē kami yanomae patamotima wamareki wārii parionimihe kama yami napēpēnē thē thaa pēkemahe, yanomae Organização Hutukara axē, AYRCA axē kupē wārii parionimihe, kuē yaro ihi FLONA thē ka kii yama thē peximaimi. (KAY)

Awei, quarta-feira dia 17 thē wakaraha 8:00hs á 12:00hs mothoka kuo hena thēhē kihami Amazonas thē urihi hami yanomae thēpē piriowi thē urihi hami napēpēni Floresta Nacional – FLONA thēāha

kuowi thē thaprariiwihi thē noāha yamakiā hwama, urihi a hehua hikia ma kure napēpēni urihi a teiwihi yama thēā thama, ihi thē ka kii napēpēni *sobreposições de unidades de conservação* thēāha hiraihe. Dia 17 thē hena tēhē ihi yama thēā hupama, ihi thēāha maprarini weyate 14:00hs á 23:00hs mothoka kuo tēhē ai yanomae yamakini napēpēha *Bolsa Família* thēxē, yanomae yamaki wārāpataowiha *aposentadoria* thēxē, napēpē urhipē hami yanomae yamaki thuēpē ihirupē keamuu tēhē *Bolsa Maternidade* pē thamaiwihi thēā xē. Inaha kure yama thēā thāi nomihoma, ihi thē ka kii napēpēni *Benefícios Sociais* thēāha hiraihe, kuē yaro ihi thē noāha yanomae yamaki noa thayoma, ihi thēpē ka kii pei thēpē yai kuaapēnaha kure thēha napēpēni thēā wawēmamahe, dia 17 thē wakaraha inaha kure yama thēā thaayoma. (PHVY)

Dia 18 de Outubro de 2012

Awei, garimpeiros thēāha thēpēā hwama, komi yanomae thēpē urhipē hamē garimpeiros pē kiāāiwi thēā komi hipimahe, ai thēpē urhipē hamē urihi wāriātima thēpē yai wārōhō kua, kuē yaro komi yamaki xuhurumu, ai yanomae yamaki piria ka kutarenaha kure yamaki xuhurumu, kami yamaki yanopē hamē garimpeiros pē yai kiāāi xoa, kuē yaro kaho FUNAI wamaki hamē rope ihi yamathē totihai yapai kōō pihio, kami yamaki temi piriōtiwi yamathē yai peximai xoa. Kuē yaro kaho FUNAI Frente Proteção thēri, João Batista Catalano waha yamaki nosiamuu xoa! Urihi yama a xamiamai pihioimi yaro, kutarenaha yamaki temi reahumu pihio yaro.

Etnoeducação e thēā

Escolas pē noa hamē thēpēā hwai kōōma.,kami yanomae yamaki yanopē ka kutarenaha, ônimatima thēpē kupruu kuaapēnaha kure thē noaha komi patamotima thēpēā hwama, *todas as regiões* thēpēā hwama, kama thēpē yanopē hamē ônimatima e thēpē kuaapēnaha kure thēāha mōri patamotima thēpēā hwaa hwaamoma, kuē yaro ai thēpē urhipē hamē ônimatima thēpē pree mii nikere xoa, hapē ēnaha thēpē kuma hōyāmē Roraima thē urihi hamē komi wamaki yanopē kutaopēnaha ônimatima wama thēpē thapuu nēhē mii ka kurenaha kami Amanozas thē urihi hamē yamaki pirimopē hamē thē kuē nēhē maimi, nikere yanopē hamē ônimatima thēpē xirō kupra, ihi makii ai nikere yanopē hamē ônimatima thēpē pree kupra ma kii yama thēpē yai thaaiwi thēpē yai kuaimi, ēnaha pata thēpē kuma. (KAY)

Awei, quinta- feira dia 18 thē wakaraha 8:00hs á 12:00hs mothoka kuo tēhē Invasão da TIY thē noāha yamakiā hwama, ihi thēha maprarini weyate *Expansão da Rede de Radiofonia* thē noāha yamakiā hwai nomihoma, iharani *Futuro das Escolas Indígenas* thē noāha yamakiā hwai kōōma, ihi tēhē hiramatima Huti Valdomiro Yanomami Missão Catrimani theri wāā pree hwama, ihi wāā hwai tēhē hapē inaha a kuma. Awei, kami hiramatima ya paxio, ma kii Responsável da EEIY Yano Thēā ya pree, kuē yaro hapē inaha thē kua, kami hiramatima yamakini ônimatima yamapē pihi xariramai tēhē thē yai totihi, pei yamapē imiki mōyāmimai tēhē thē totihi, yama pēha mōyāmimarini urihi noāmatima yamapē thapramai pihio, napē pata pē hami ôni-ôni nosiamotima, noa waxutima yama thē thamai pihio yaro, ônimatima yama thēpē yai xaari hiramai, ihi yama thēpē hiramai ma kii Secretaria de Educação Cultura e Desporto de Roraima theri pēni komi yanomae yamaki urhipē ka kutarenaha kure thēha ônimatima patarima 15 anos pē pata he wēpruu tēhē pē yai hiramai nēhē wāripuuhe, oixerima pē ka kii 6 anos á 12 anos pē pata he wēowi pē xirō hiramai pihiihe, kuē yaro yanomae yamakiha thē yai totihiimi, yanomae

ônimatima thëpë ka kii 15 anos thëpë pata he wëpruu tëhë thëpë yai escolamuu mapruu pihioimi, 30 anos á 50 anos thëpë kuprario ma kii thëpë pihi xariruu pihio xoa, kuë yaro SECD-RR theri pëni thëpë prahamai he tëhë kama thëpë yai xuhurumuu. Escola thë ka kii ôni-ôni pë hamí yamaki pihi xirõ xariruuwi thë kuaimi, urihi a õûxi hamí ônimatima thëpë pihi xariruuwi Educação diferenciada tradicional e Cultural Yanomami thë pree kua, awei, inaha ipa thëã kutaoma thëã maprarioma. Awei, Futuro das Escolas Indígenas thëãha inaha PHVY a kuma. (PHVY)

Dia 19 de Outubro de 2012 - Yamaki temi piriowi thëã

Awei, sexta-feira thë wakara kuo tëhë SESAI Secretaria Especial de Saúde Indígena thëãha thëpëã hwaí nohõõma, kami yanomae yamaki urhipëha saúde thë hõximããi xi wãiprotoi xoa! Witipii thëha ihi saúde thë yai totihiproimitha? Kami yamaki piriaka kutarenaha thë hõximããi, kuë yaro ihi thëha yanomae yamaki xuhurumuu, komi polo base pëka kutarenaha thë hõximããi! Kuë yaro komi yanomae yamaki piriaka kutarenaha yamaki xuhurumuu, kuë yaro kaho SESAI Antônio Alves wa yaiprarefa yarohe, ihi wa thë yai xariraihe yatiai xoaotii, ënaha yamaki kuu pihioima, hõyãmë hêrêã pata aha wa warokema yaro wa noa thai, kaho wa ka kii ipa patamotima wa kutaenë wa noa thai, ënaha VIIª Assembléia a õûxiha pata thëpë kuma. (KAY)

Awei, hwei tëhë sexta-feira dia 19 thë wakaraha 8:00 hs. até 15:00 hs. mothoka kuo tëhë temi piriowima thëã xë, urihi noamatima thëã xë yamakiã hwaí nomihioima, ihi tëhë Presidenta da FUNAI Marta a kuoma, Chefe da Secretaria Especial de Saúde Indígena, Antônio Alves a kuoma, kuë yaro, porokae thëkipëãha pata thëpëã kohipë hwama.

tharani, tii tëhë HAY thë õûxiha ai thëpë riã patapruu henaowi thëha *confirmação das chapas* 1 e 2 thëha thëpëãha kuowi yama thëpëãha xarirama, yama thëpë riã xaari humai yaro. Porokae chapa kipë kuoma: Davi chapa 1 e kuoma; Juninho chapa 2 e kuoma. Hwei chapa kipëha thëpë riã patapruuwi pei yama thëpë totoai parioma. Dia 19 thë wakaraha, inaha kure yama thëã hupama. (PHVY)

Dia 20 de Outubro de 2012

Awei, hwei tëhë sábado dia 20 thë wakaraha 8:00hs á 12:00hs mothoka kuo tëhë eleição da nova diretoria da HAY yama thë thai henaoma. thi yama thë thai tëhë, hapë inaha kure yanomae thëpë yairemahe: Davi Kopenawa Yanomami Deminithëri axë, Dário Vitória Kopenawa Yanomami Deminithëri axë, Maurício Tomé Rocha Ye'kuana Awaris thëri axë, Armindo Gões Mello Yanomami Maturacá thëri axë, Huti Valdomiro Yanomami Missão Catrimani thëri axë, Emílio Sisipino Yanomami Homoxi thëri axë. Inaha kure thëpë moyamiowi thëpë yairemahe ,napë thëãha thëpë aka moyamiowi thëpë xirõ thakemahe. thi thëpë thakemama kii kama pei thëpë yai kiããiwi,pei thë yai thaiwihi e thëãha xaarionimi xoa, ma kii waiha kama thëpë kiããiwi thëã wawërayuu. Hwei tute patamotima thëpë ka kii, thëpë kiããi taaiwihi, conselheiros thëpë kãe pree yairemahe. Hapë inaha kure thëpë yairemahe: Geraldo Kuisithëri Yanomami Toototobithëri axë, Roberto Yanomami Surucucu thëri axë, Resende Maxiba Apiamo Sanõma Awaris thëri axë. Eleição thëha inaha kure patamotima thëpë yairemahe, kuë yaro, PHVY ani hwei thëã õniprarefa. Inaha thëã kutaoma. (PHVY)

Relatório elaborado por:

Kasua Adnaldo Yanomami, Região Missão Catrimani, comunidade Poratheri, professor colaborador da EEIY Yano Thëã.

Huti Valdomiro Yanomami, das comunidades Mauxiu e Poratheri, Professor, responsável da EEIY Yano Thëã e novo guerreiro da Hutukara Associação Yanomami.

Organização, fotos e diagramação: Corrado Dalmonego – Equipe Missão Catrimani

